

Чаму ўцякае вада?, ці Водныя рэсурсы Беларусі з улікам змены клімату

Паводле ацэнак Міжрадавай групы экспертаў па змене клімату (МГЭЗК) і даных гідрад/іетэаралагічных назіранняў, кліматычныя змяненні будуць асабліва адчувальныя ў водным асяроддзі.

Гэта значыць, водныя рэсурсы асабліва ўспрымальныя да змены клімату, што можа прывесці да маштабных наступстваў не толькі ў межах некалькіх краін, але і для ўсяго чалавецтва і экасістэм.

Водныя артэрыі

Праблема змянення клімату ў Беларусі — адзін з прыярытэтных напрамкаў даследаванняў на дзяржаўным узроўні. Гэта пацвярджаецца як далучэннем нашай краіны да міжнародных пагадненняў па клімаце і выка-наннем абавязацельстваў па іх, так і распрацоўкай і ўкараненнем мерапры-емстваў па скарачэнні выкідаў парніковых газаў, а таксама мер па адаптацый да змены клімату ўнутры краіны.

Прыярытэтнасць даследаванняў у галіне змянення клімату вызначана ў Нацыянальнай стратэгіі ўстойлівага сацыяльна-эканамічнага развіцця ў Рэспубліцы Беларусь на перыяд да 2030 года і ў Воднай стратэгіі Рэспублікі Беларусь на перыяд да 2020 года.

Ацэнка і прагноз змянення клімату і рачнога сцёку на перыяд да 2035 года выконваецца РУП “Цэнтральны навукова-даследчы інстытут комплекснага выкарыстання водных рэсурсаў” з 2012 года ў рамках розных праектаў за кошт сродкаў рэспубліканскага бюджэту і міжнародных праектаў па трансгранічных басейнах рэк Нёман, Заходняя Дзвіна, Заходні Буг, Днепр і Прыпшч.

У сувязі са змяненнем клімату за апошнія 50 гадоў павялічылася нераўнамернасць змяненняў сцёку як па тэрыторыі Беларусі, так і па яго ўнутрыгадавым размеркаванні па сезонах года, а таксама ў залежнасці ад характарыстык рэк — вялікія, сярэднія, малыя.

Паводле прагнозных ацэнак змены аб’ёмаў сцёку, магчымая рэзкая ды-фэрэнцыяцыя паміж паўночнай і паўднёвай часткамі рэспублікі, атаксама паміж малымі і вялікімі рэкамі. Пры нязначнай змене сцёку ў сярэднім за год узрастае верагоднасць яго нераўнамернасці ў некаторыя сезоны і месяцы.

Сучасны стан

Па словах прафесара Брэсцкага дзяржаўнага тэхнічнага ўніверсітэту Аляксандра Волчака, аналіз гідралагічнай інфармацыі па рэках Беларусі за перыяд інструментальных назіранняў дазволіў выявіць наступныя заканамернасці:

- Паверхнсвыя водныя рэсурсы нарадстаўлены ў нашай рэспубліцы галоўным чынам рачным сцёкам, які ў сярэднія па воднасці гады складае 57,9 км³. У шматводныя гады агульны рачны сцёк павялічваецца да 92,4 км³, а ў малаводныя зніжаецца да 37,2 км³ у год. Агульны аб’ём вады, акумуляванай у азёрах, ацэньваецца ў 6-7 км³, аб’ём вадасховішчаў — 3,1 км³. Натуральныя рэсурсы падземных вод складаюць 15,9 км³.

- Практычна на ўсёй тэрыторыі Беларусі адбылося істотнае памяншэнне максімальных расходаў вады вяс-новай паводкі. Гэта абумоўлена ў першую чаргу кліма-тычнымі працэсамі, павелічэннем колькасці і працяг-ласці адліг у зімовы перыяд. Выключэнне складаюць прытокі ракі Прыпяць на тэрыторыі Брэсцкай вобласці, дзе істотнай змены максімальных расходаў вады вясно-вай паводкі не адбылося (змены вагаюцца ад 0 да 10%). Гэта выклікана вялікай ступенню меліяраванасці вада-збору, што кампенсавала ўплыў прыродных фактараў, якія выклікаюць памяншэнне сцёку. Найболейнае памяншэнне сцёку вясновай паводкі назіраецца на рацэ Вілія (ад 50 да 80%). Гэта выклікана тым, што частка сцёку гэтай ракі трапляе праз Вілейска-Мінскую водную сістэму ў Свіслач.

• Сярэднія даты наступлення максімальных уз-роўняў вады вясновай паводкі за перыяд апошняга павышэння тэмпературы паветра на тэрыторыі Беларусі зрушыліся на больш раннія тэрміны (у 71,5% выпадкаў пік паводкі прыпадае на трэцюю дэкаду сакавіка) у напрамку з паўднёвага захаду на паўночны ўсход. Асноўнай прычынай зрушэння з'яўляюцца кліматычныя фактары.

На большасці рэк краіны маецца тэндэнцыя да росту максімальных расходаў вады зімовых паводак, паступова павялічваюцца летне-асеннія і зімовыя мінь-мальныя расходы. Прычым на большай частцы рэк хуткасць змены сцёку ў зімовы перыяд большая, чым у летне-асенні. Найбольшыя змены адбыліся на Бела-рускім Палессі, найменшыя — у басейне ракі Нёман. У басейне Віліі летне-асенні і зімовы мінімальны сцёкі паменшыліся; на рэках басейна Нёмана летнеасенні мінімальны сцёк павялічыўся, а зімовы — паменшыўся; на паўночным усходзе Беларусі летне-асенні мінімальны сцёк паменшыўся, а зімовы — павялічыўся.

Першыя значныя змены ў гідралагічным і гідрахімічным рэжымах водных экасістэм датуюцца канцом 1960-х — пачаткам 1970-х гадоў. У вадзе рэк і азёраў практычна наўсюдна расце канцэнтрацыя шэрагу кампанентаў, якая перавышае іх фонавыя значэнні: хла-рыдаў (у 2-9 разоў), сульфатаў (у 1,5-2 разы) і шчо-лачных металаў (у 1,3-3 разы).

У цяперашні час вада большасці рэк краіны адносіцца да катэгорыі адносна чыстай і ўмерана забруджанай. Паверхневыя воды забруджаныя ў асноўным лёгка-акісляльнымі арганічнымі рэчывамі, злучэннямі азоту і фосфару, цяжкімі металамі і нафтапрадуктамі. Забруджвальныя рэчывы паступаюць у водныя аб'екты не толькі з прамысловымі і камунальнымі сцёкавымі водамі, але і з ліўневым сцёкам з тэрыторыі прадпрыемстваў і гарадоў, стаянак аўта транспарту і дарожных магістраляў; са скідам забруджванняў з жывёлага-доўчых комплексаў і з вынасам хімічных кампанентаў угнаенняў з сельскагаспадарчых угоддзяў.

У цэлым можна адзначыць, што намеціліся тэндэнцыі да памяншэння забруджвання рэк Беларусь. Аднак па-

ранейшаму якасць паверхневых вод на асобных участках рэк Свіслач, Ясельда, Бярэзіна, Заходні Буг, Днепр, Вілія, Нёман нездавальняючая.

Прагнозныя ацэнкі

Даследаванні беларускіх навукоўцаў дазволілі распрацаваць на перспектыву да 2020 года карты сярэднегадавых і месячных тэмператур паветра, атмасферных ападкаў, дэфіцытаў вільготнасці паветра.

Па прагнозах комплексу кліматычных параметраў на 2020 год сцёк рэк басейнаў Заходняй Дзвіны і Віліі паменшыцца ў сярэднім на 5-10% у параўнанні з узроўнем 2010 года. Гадавы сцёк рэк у басейнах Нёмана і Заходняга Буга значных змен не зведае. Максімальны рост сярэднегадавога сцёку вады рэк можа адбыцца ў басейнах Дняпра і Прыпяці і можа дасягаць 20%. Найбольшая магчымая ўнутрыгадавая трансфармацыя рачнога сцёку мяркуецца ў сакавіку-чэрвені.

Па прагнозах змены сцёку на перыяд 2021-2050 гг. захаваюцца выяўленыя за перыяд з 1961 па 2009 гг. тэндэнцыі павелічэння сярэднегадавога сцёку ў басейне ракі Нёман. Павелічэнне сцёку можа адбыцца ў зімовы перыяд (да +40%), у асноўным у студзені і лютым, за кошт павелічэння колькасці ападкаў і частаты адліг; максімальны паверхневы сцёк вясновай паводкі можа зменшыцца на большай частцы басейна Нёмана, вясновая паводка таксама будзе пачынацца раней з-за болып кароткага перыяду снежнага покрыва. Рэзкага ўзрастання рызыкі па-водак у басейне не прагназуецца, за выключэннем вя-хоўяў Нёмана. Разам з тым, рызыкі паводак могуць павысіцца пры росце інтэнсіўнасці асваення поймаў рэк, у тым ліку ў выніку змяненняў у землекарыстанні.

— Прабелы прагназавання сцёку з улікам змены клімату з выкарыстаннем гідралагічных мадэляў сёння абу-моўлены як хібама саміх мадэляў і іх верыфікацыі, так і недахопам зыходных даных, — адзначае прафесар Волчак.

Згодна з абагуленым прагнозам будучага ўздзеяння змены клімату на якасць вады, чакаецца зніжэнне ўтрымання растваранага кіслароду ў паверхневых водах у летні перыяд на 0,25 мг/дм³ і магчымае павелічэнне мінералізацыі на 3-

10%. У выніку зніжэння ўтрымання растварапага кіслароду жожа адбыцца павелічэнне канцэтрацыі біягенных забруджвальных рэчываў, а таксама пагаршэнне якасці паверхневых вод.

Вольга ПРАЛЮК

Источник: Родная прырода. – 2019.
– № 7. – С. 9-11.